

називає також фундований *А.-А. Ходкевич* “шпиталь новий”, який був другим острозьким католицьким закладом опіки: його на честь св. Франциска Ксаверія княгиня, правдоподібно, заснувала на своїй частині міста, щоб він був незалежним від інших співвласників Острога. *С. Кардашевич* згадує надання *Анни-Алоїзи* острозькому шпиталеві щорічного прибутку з острозької папірні, датоване 15.02.1625 роком. Та ж княгиня тестаментом від 20.06.1651 р. передала шпиталеві св. Франциска Ксаверія 2000 зл., щорічний дохід від папірні та деякі прибутки з острозького фільварку. В інвентарях володінь *А.-А. Ходкевич* (*Острозької*) середини XVII ст. значиться, що острозька папірня давала річно 50 зл., котрі віддавано шпиталеві.

Вулиця Низька, на якій розташовувався давніший шпиталь, знаходилася на частині *Я. К. Острозького* в передмісті Суха Воля між західним оборонним земляним валом та західною частиною міського муру, відтак, приблизно на території теперішньої центральної міської площі. Місцезнаходження шпиталю св. Франциска Ксаверія невідоме.

Джерела: Описи Острожчини другої половини XVI – першої половини XVII ст. / Упоряд. В. Атаманенко. – Київ – Острог – Нью-Йорк, 2004. – С. 299, 368; ЦДІАУК. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 142. – Арк. 471-473 (документ виявлений І. А. Тесленком); Akta kościoła farnego Ostrogskiego od 1622 r. / Wyd. J. Hoffman // Rocznik Wołyński. – Równe, 1934. – Т. 3. – С. 199, 208; Archiwum Główne Akt Dawnych. – Zbiór Branickich z Sucheju. – Sygn. 323/409. – К. 615; Archiwum Państwowe w Krakowie (Polska). – Archiwum Sanguszków. Rękopisy. – Sygn. 1031. – S.190, 206-207, 212, 216-222, 276.

Література: Атаманенко В. Б. Джерела вивчення фундаційної діяльності князів Острозьких // Вісник Нетішинського краєзнавчого музею. – 2003-2004. – Вип. 2-3. – С. 6, 9; Вихованець Т. Острозькі храми XVI – середини XVII ст. // Наукові записки. Серія “Історичні науки”. – Острог, 2008. – Вип. 13. – С. 191-193; Його ж. Острозькі шпиталі 2 пол. XVI – XVIII ст. // Історія музейництва, пам’яткоохоронної справи, краєзнавства і туризму в м. Острозі і на Волині. – Острог,

2006. – Вип. 1. – С. 88-92; Ковальський М. П. Документальні джерела з історії м. Острога і Острожчини, виявлені в Головному архіві давніх актів (АГАД) у Варшаві // М-ли IV наук. – краєзн. конф. “Остріг на порозі 900-річчя”. – Сокаль, 1993. – С. 70; Його ж. Острожский инвентарь 1654 г. // Исследования по археографии и источниковедению отечественной истории XVI – XX вв. – Днепропетровск, 1990. – С. 38; Левицький О. Анна-Алоиза, княжна Острожская // Киевская старина. – 1883. – Т. 7. – С. 354; Мазюк О. Острозька папірня кінця XVI – початку XVII ст. // Острозька давнина: Дослідження і матеріали / Відп. редактор І. З. Мицько. – Вип. 1. – Львів, 1995. – С. 38; Шевченко Т. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI – середини XVII ст. – Львів, 2005. – С. 130; Kardaszewicz S. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. Materiały do historyi Wołynia. – Warszawa – Kraków, 1913. – S. 163, 168, 170.

Тарас Вихованець

Шпиталь православний в Острозі

Виник, вірогідно, у 1576-1577 рр. з ініціативи *В.-К. Острозького* разом із заснуванням академії, оскільки в одному з фіскальних документів за цей період в Острозі згадуються “перед замкомъ почемши от шпитали домки уличные”. 6 000 кіп литовських грошей на академію та Ш. в Острозі записала у 1579 р. *Гальшка Острозька*. Створюючи академію, князь одночасно, як видно з “Підтвердження від короля Стефана Баторія фундації київського воєводи, маршалка Волинської землі князя Костянтина Острозького шпиталеві в Острозі (14 лютого 1585 року у Варшаві). 1585 р., лютий 25. Варшава”, наказав збудувати “дім шпитальний, а в нім церкву закладення Святої Трійці” для людей “народу нашого християнського за волею і вподобанням Божим як тяжкими хворобами, так і недостатком навіданих, котрі самі собі жодного порятунку ані допомоги вчинити не можуть”.

У джерелах та літературі Ш. іменується також монастирем. Призначався для тридцяти осіб людей “добрих побожного життя”, “не чужих, але з власних маєтків моїх (В.-К. Острозького. – Т. В.) батьківських і будь-яким чином набутих будь-якого стану, тільки вірних грецькій церкві”. Для опікуваних передбачалися “найкращі ліки відповідно до хвороби”, а також щоденне харчування згідно з потребою. Персонал закладу мав складатися з “лікаря, балвіра, цирульника”, які повинні були бути “досвідчені у ліках і не п’яниці”. У Ш. мав перебувати аптекар “з достатньою аптекою зілля для ліків”, а для послугування хворим та двірської роботи у закладі повинні були бути чотири дорослі парубки, двоє хлоп’ят-підлітків, кухар, три, очевидно, молоді, та чотири старі жінки. За роботу передбачалася винагорода “згідно з домовленістю”.

Для економічного забезпечення функціонування Ш. та *Церкви Святої Трійці* князь надавав “замок, містечко Нове і село Сураж, село Турову, село Онишківці, село Ходаки, село Зіньки, село друге Зіньки, село Ізерне, двір і село Тетерівку”. Ш., церква при ньому й усі надані маєтки повинні були бути в завідуванні “дозорці” – “чоловіка віри християнської вірного Східній Церкві”, механізм обрання якого обумовлювався фундаційним документом.

Знаходився Ш. приблизно при з’єднанні нинішніх пр-ту Незалежності з вул. Острозького. У 1596 р. як “строїтелі старші іменій шпиталю острозького” згадуються Богдан Котович-Здітовський та Василь Малушицький. У деяких документах 1607 р. та 1609 р. як “строїтель і владар того [острозького] шпиталю” зустрічається Олександр Соколдський. Вочевидь, час розквіту Ш. збігається з періодом zenіту академії, а поступовий занепад намічається після смерті В.-К. Острозького. Згідно з *Актом поділу володінь князя В.-К. Острозького між його*

синами Янушем і Олександром 1603 р., Ш. та належні до нього маєтки повинні були перебувати під спільною опікою обох власників.

Ситуація зі Ш. змінилася після смерті у 1620 р. *Я. Острозького*. Певно, передбачаючи у перспективі закріпити перебування в Острозі єзуїтів, після отримання у 1621 р. частини Острога та волості *А.-А. Ходкевич* в 1622 р. “вимогла” від Афанасія Пузини оренду Суразької волості, зобов’язуючись виплачувати на Ш. та *Церкву Святої Трійці* щорічно по 2000, а самому Пузині – 1000 зл. Як повідомляв А. Пузина, ще 15 серпня 1618 року Сураж із волостю був переданий йому в аренду з відома пресвітера *Церкви Святої Трійці* Никандра, священника *Церкви Миколаївської* Василя та ректора академії й дозорці Суразьких добр і шпиталю *Сави Флячича*. *Анна-Алоїза* виконувала свої зобов’язання до 1632 р. й лише щодо Пузини, не передаючи жодних коштів на утримання Ш. Завдяки таким діям княгині, економічна опора закладу фактично була зруйнована. У 1624 р. *Анна-Алоїза*, чинячи фундацію острозькому парафіяльному костелові, записала частину прибутків на Суражі та волості для прикостельної *Школи латинської*. Незважаючи на це, Ш. ще продовжував, очевидно, якимось чином діяти. Перед 19 червня 1628 року *А.-А. Ходкевич (Острозька)* заявила, що “по уступенью Антонего [ад]министратора церкви монастиря албо рачей шпиталю острозького до того ж шпиталю [ад]министратора Онуфрия попа (чернече ім’я Олександра) презентувала и подала”. Про Ш. побіжно згадує під 1636 р. “*Острозький літописець*”. Автор згаданого наративу повідомляє, що того ж року восени в Острозі наступила унія. Певно, того ж 1636 р. чи раніше, Ш. став уніатським, бо в *Актах (хроніці) острозького парафіяльного костелу* є повідомлення, що “Дня 14 квітня [1636] поховано під кофницею Ядвігу Янову Ковалеву з уніатського шпиталю, дано від гробу зл. 10”. Вірогідно, йдеться про колиш-

ній Ш. Остаточо ліквідований створенням 1640 р. в Острозі Колегіуму Нобіліуму.

Джерела: Архив Юго-Западной России. – Киев, 1883. – Ч. 1. – Т. 6. – С. 675-677; Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець. – Київ, 1971. – С. 131, 138; Заповіт княжни Гальшки Острозької. 1579 р., березня 16 / Підгот. Л. Демченко // Острозька давнина: дослідження і матеріали / Відп. ред. І. Мицько. – Львів, 1995. – Вип. I. – С. 110-111; ЛННБУС. В. 1. – Ф. Радзимицьких 181/VI, 4. – ч. 1 а. – Арк. 8а; Описи Острожчини другої половини XVI – першої половини XVII ст. / Упоряд. В. Атаманенко. – Київ – Острог – Нью-Йорк, 2004. – С. 48, 74; Підтвердження від короля Стефана Баторія фундації київського воєводи, маршалка Волинської землі князя Костянтина Острозького шпиталеві в Острозі (14 лютого 1585 р. у Варшаві). 1585 р., лютий 25. Варшава / Підгот. М. Боянівська // Острозька давнина: Дослідження і матеріали / Відп. редактор І. З. Мицько. – Вип. 1. – Львів, 1995. – С. 114-119; Податкові реєстри сплати королівщини з міст Острога (1576) і Дубна (1586) / Підгот. Т. Ю. Гирич // Матеріали до історії Острозької академії (1576-1636): Біобібліографічний довідник. – Київ, 1990. – С. 146; Archiwum Główne Akt Dawnych (Warszawa, Polska). – Archiwum Radziwiłłów. – Dział XI. – Sygn. 27. – S. 73-80; Archiwum Państwowe w Krakowie (Polska). – Archiwum Sanguszków. Rękopisy. – Sygn. 1031. – S. 216-222, 246; Postanowienie na akademię ostrozską / Підгот. В. Щербак [у:] Мицько Ю. Postanowienie na akademię ostrozską // Там само. – С. 120-121.

Література: Атаманенко В. Джерела вивчення фундаційної діяльності князів Острозьких // Вісник Нетішинського краєзнавчого музею. –

2003-2004. – Вип. 2-3. – С. 6; Його ж. Маєткове забезпечення церкви на Волині в 2-й полов. XVI – 1-й полов. XVII ст. // Релігія і церква в історії Волині. Зб. наук. праць під ред. В. Собчука. – Кременець, 2007. – С. 63-65; Вихованець Т. Острозькі храми XVI – середини XVII ст. // Наукові записки. Серія “Історичні науки”. – Острог, 2008. – Вип. 13. – С. 175-177; Його ж. Острозькі шпитали 2 пол. XVI – XVIII ст. // Історія музейництва, пам’яткоохоронної справи, краєзнавства і туризму в м. Острозі і на Волині. – Острог, 2006. – Вип. I. – С. 83-88; Ковальський Н. П. Акт 1603 года раздела владений князей Острожских как исторический источник // Вопросы отечественной историографии и источниковедения. – Днепропетровск, 1975. – Вип. 2. – С. 133-134; Мицько І. З. Острозька слов’яно-греко-латинська академія (1576-1636). – Київ, 1990. – С. 21, 66-67, 104, 113; Рафальський Л. Свято-Троїцький храм, бывший в г. Остроге, на Волини // Волинские епархиальные ведомости. – 1883. – № 23. – С. 669-681; № 24. – С. 696-707; Шевченко Т. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI – середини XVII ст. – Львів, 2005. – С. 132; Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995 / Opr. L. Grzebień SI. – Kraków, 1996. – S. 482-483; Kempa T. Akademia i drukarnia Ostrogska. – Biały Dunajec, Ostróg, 2006. – S. 19-20; Ejusdem. Dzieje rodu Ostrogskich. – Toruń, 2002. – S.78; Ejusdem. Konstany Wasyl Ostrogski (ok.1524/1525-1608), wojewoda kijowski, marszałek ziemi wołyńskiej. – Toruń, 1997. – S. 102-103; Kowalów W. J., ks. Szkice z dziejów kościelnych Ostroga i okolicy. – Biały Dunajec, Ostróg, 2001. – S. 46-47; Załęski S. Jezuiti w Polsce. – Kraków, 1905. – Т. 4. – Cz. 3. – S.1259.

Тарас Вихованець